

บทที่ 4

หลักและวิธีการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชนมีปรัชญา แนวความคิด และลักษณะเป็นของตนเอง ดังได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 3 ปรัชญาและแนวความคิดดังกล่าวนี้ ถูกนำมาใช้เป็นแนวทางในการกำหนดเป็นหลักการและวิธีการพัฒนาชุมชนที่ให้ความสำคัญต่อคนในฐานะเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา การพัฒนาชุมชนจึงมุ่งเน้นการพัฒนาคนให้มีความรู้ ความสามารถ จนสามารถพึ่งตนเองได้ มีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนา สามารถรับช่วงของการพัฒนาจากคนรุ่นก่อนและดำเนินการให้ดียิ่งขึ้นได้ในบทที่ 4 นี้ จะเป็นการศึกษาเกี่ยวกับหลักการพัฒนาชุมชน และวิธีการพัฒนาชุมชนตามลำดับ

หลักการพัฒนาชุมชน

หลักการพัฒนาชุมชนที่นิยมใช้กันโดยทั่วไปเป็นหลักการพัฒนาชุมชนที่องค์การสหประชาชาติกำหนดขึ้น (UN. Department of Economic and Social Affair. 1960 : 8 - 13)มี 10 ประการ คือ

1. การพัฒนาชุมชนต้องตอบสนองความต้องการอันแท้จริงของประชาชนในชุมชน ด้วยการริเริ่มจากประชาชน และเริ่มต้นจากโครงการง่ายไปสู่โครงการที่ยากขึ้น
2. การพัฒนาชุมชนมีลักษณะเป็นโครงการอเนกประสงค์ ต้องอาศัยความร่วมมือของนักวิชาการหลายสาขาวิชา และผู้เกี่ยวข้องหลายฝ่าย
3. การพัฒนาชุมชนต้องเปลี่ยนแปลงเจตคติของประชาชนไปพร้อมๆ กับกิจกรรมด้านอื่นๆ
4. การพัฒนาชุมชนต้องให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนอย่างเต็มที่เพื่อเป็นการสร้างพลังชุมชนและองค์กรของประชาชนขึ้น
5. การพัฒนาชุมชนต้องค้นหาและพัฒนาผู้นำชุมชนในด้านต่างๆ ตามลักษณะของกิจกรรมและความจำเป็นของแต่ละชุมชน
6. การพัฒนาชุมชนต้องยอมรับในสถานภาพ บทบาทของสตรี และเยาวชน เปิดโอกาสให้ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนให้มากที่สุด เพราะสตรีและเยาวชนมีผลต่อการขยายตัวของงานและการรับช่วงของงานพัฒนาชุมชนได้เป็นอย่างดี
7. การพัฒนาชุมชนของประชาชนจะประสบความสำเร็จอย่างเต็มที่ ถ้าหากรัฐบาลมีความพร้อมและให้การสนับสนุนอย่างจริงจัง
8. การพัฒนาชุมชน ต้องมีนโยบายและการวางแผนตั้งแต่ระดับประเทศถึงระดับท้องถิ่นโดยการบริหารงานทุกระดับจะต้องมีความคล่องตัวและมีประสิทธิภาพอย่างแท้จริง

9. การพัฒนาชุมชนต้องสนับสนุนให้องค์กรของภาคเอกชน องค์กรอาสาสมัครต่างๆ ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และนานาชาติได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาด้วย

10. การพัฒนาชุมชนต้องมีการวางแผนให้เกิดการพัฒนาพร้อมๆ กัน ทั้งในระดับท้องถิ่น และระดับชาติหรือระดับประเทศ

หลักการพัฒนาชุมชนทั้ง 10 ประการนี้ นิรุติ ไชยกุล (ม.ป.ป. : 3) ยุวัฒน์ วุฒิเมธี (2534 : 11 - 12) และสัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2541 : 15 - 16) ได้เสนอแนะและอธิบายไว้ ซึ่งอาจจำแนกได้เป็น 10 ประการดังต่อไปนี้

1. หลักการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นกระบวนการที่ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนในทุกขั้นตอน คือ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมแก้ไขปัญหา ร่วมประเมินผล ร่วมรับผิดชอบ ร่วมรับผลของการพัฒนา ทั้งในรูปของบุคคล กลุ่มและองค์กร อย่างแท้จริงและด้วยความสมัครใจ ไม่ใช่ด้วยความเกรงใจหรือถูกบังคับ การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นหลักการพื้นฐานของการพัฒนาชุมชน เพราะเป็นการสร้างความรู้สึกเชื่อมั่นในตนเองมองเห็นและตระหนักถึงศักยภาพหรือพลังความรู้ ความสามารถของตนเอง เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชนและงานพัฒนาชุมชน (Sense of Belonging) สามารถดำเนินงานพัฒนาชุมชนของตนได้สำเร็จ และนำไปสู่การพัฒนาในด้านอื่นๆ ต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง

2. หลักการพึ่งตนเองของชุมชน จุดมุ่งหมายสูงสุดของการพัฒนาชุมชน คือ การพึ่งตนเองของประชาชน (Self Reliance) ตามศักยภาพหรือพลังความสามารถที่มีอยู่ในชุมชน ทั้งศักยภาพของคน ทรัพยากร และสิ่งต่างๆ ให้ประชาชนมีความสามารถในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนได้ด้วยตนเอง เพราะเป็นผู้รู้สภาพความเป็นจริงของปัญหาในชุมชนมากกว่าผู้อื่นเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนมากกว่าผู้อื่น และต้องดำรงชีวิตอยู่ในชุมชนนานกว่าผู้อื่น การพึ่งตนเองได้ของชุมชนเป็นการแบ่งเบาภาระของรัฐบาล และเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาชุมชนเพราะศักยภาพสูงสุดของชุมชน ก็คือ การพึ่งตนเองในด้านต่างๆ โดยไม่ต้องขอความช่วยเหลือหรือพึ่งพาชุมชนอื่นอีกต่อไปนั่นเอง ดังนั้น รัฐบาลหรือหน่วยงานต่างๆ จึงพึงตระหนักในหลักการพัฒนาชุมชนข้อนี้ เนื่องจากปัญหาประการหนึ่งที่เกิดขึ้น คือ การเข้าไปให้ความช่วยเหลือชุมชนมากเกินไป จนเกิดความเคยชิน ไม่สามารถพึ่งตนเองได้

3. หลักการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม การพัฒนาชุมชนเป็นกิจกรรมที่เป็นของส่วนรวมไม่ใช่ของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง การทำงานร่วมกันของประชาชนในรูปของกลุ่มและองค์กรหลักการของกลุ่มและองค์กร จึงเป็นหลักการพัฒนาชุมชนที่สำคัญประการหนึ่ง กลุ่มและองค์กรเป็นศูนย์กลางของการดำเนินงานพัฒนาชุมชน เป็นแหล่งกลางของการร่วมกันคิด ร่วมกันตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติและร่วมกันรับผิดชอบ กลุ่มและองค์กรยังเป็นแหล่งฝึกกำลังหรือความรู้ ความสามารถของชุมชนทำให้เกิดศักยภาพหรือพลังในการพัฒนาชุมชนอย่างเต็มที่ ทั้งยังส่งเสริมหลักการมีส่วนร่วมของประชาชน และหลักการพึ่งตนเองของประชาชนที่กล่าวมาแล้วให้เกิดขึ้นและดำรงอยู่ต่อไปอีกด้วยนอกจากนี้กลุ่มและองค์กรยังช่วยให้เกิดความมั่นใจว่าการพัฒนาชุมชนจะไม่ประสบความล้มเหลวเพราะถึงแม้บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาประสบปัญหาและไม่เข้าร่วมในกิจกรรมการพัฒนา แต่กลุ่มและองค์กรยังคงมีอยู่ สามารถดำเนินงานพัฒนาต่อไปได้อีก

4. หลักการค้นหาและพัฒนาผู้นำ ผู้นำในการพัฒนาชุมชนเป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ มีบุคลิกภาพเด่นเป็นพิเศษ เป็นที่ยอมรับนับถือของบุคคลในชุมชน ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ทั้งที่ได้รับการแต่งตั้ง และได้รับการเลือกตั้งให้เป็นผู้นำกลุ่มหรือคนอื่นๆ เพื่อร่วมกันดำเนินงานพัฒนาชุมชนให้บรรลุเป้าหมาย ผู้นำท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาชุมชนเพราะเป็นผู้ที่ประชาชนในชุมชนเคารพนับถือสามารถชักจูงและก่อให้เกิดความศรัทธาในหมู่ประชาชนได้ จึงมีลักษณะเป็นตัวเชื่อมประชาชนกับผู้ที่เกี่ยวข้องในงานพัฒนาชุมชน เป็นผู้มีบทบาทในการจัดตั้งและพัฒนากลุ่มขึ้นในชุมชน ผู้นำชุมชนจึงเป็นหลักอันสำคัญในการพัฒนาชุมชน ดังนั้นการค้นหาและการพัฒนาผู้นำ จึงเป็นหลักการสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้การพัฒนาชุมชนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

5. หลักการประสานงาน การพัฒนาชุมชนมีบุคคล กลุ่มและองค์กรเกี่ยวข้องเป็นจำนวนมาก การดำเนินงานพัฒนาชุมชนจึงต้องใช้หลักการประสานงานเป็นหลักการที่สำคัญอีกประการหนึ่งการประสานงานเป็นเรื่องเกี่ยวกับการประสานคน ประสานทรัพยากร ประสานแผนและโครงการประสานผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นอันเป็นการร่วมกันระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนตั้งแต่เริ่มต้น จนกระทั่งการพัฒนาสิ้นสุดลง การประสานงาน มีทั้งลักษณะที่แบ่งภาระหน้าที่รับผิดชอบและร่วมมือกันรับผิดชอบในกิจกรรมร่วมกัน ทำให้การพัฒนาชุมชนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพคือ เป็นไปตามลำดับ ไม่ซ้ำซ้อน ประหยัดแรงงาน ทรัพยากร และเวลา

6. หลักความเข้าใจในวัฒนธรรมของชุมชน วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ประชาชนยอมรับและนำมาปฏิบัติในชีวิตประจำวันจนกลายเป็นวิถีชีวิตของประชาชนในชุมชน วัฒนธรรมเกิดจากการกระทำหรือผลงานของมนุษย์ ทั้งที่เป็นวัตถุ เช่น เครื่องมือ เครื่องใช้ สิ่งประดิษฐ์ต่างๆ และที่ไม่ใช่ วัตถุ เช่น ความเชื่อ ค่านิยม อุดมการณ์ ศาสนา ขนบธรรมเนียม ประเพณีต่างๆ เป็นต้น วัฒนธรรมบางอย่างอาจจะเป็นภูมิปัญญาของชุมชน คือ เกิดจากชาวบ้านในชุมชนเอง วัฒนธรรมในแต่ละชุมชนอาจจะเหมือนหรือแตกต่างกันไปจากชุมชนอื่นก็ได้ แต่มีลักษณะร่วมกันประการหนึ่ง คือ มีความสำคัญต่อการทำกิจกรรมของประชาชนในชุมชน การดำเนินงานพัฒนาชุมชนจะได้รับความร่วมมือจากประชาชนมากน้อยเพียงใด และจะประสบความสำเร็จหรือไม่ นั้น ปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่ง คือ ความเข้าใจในวัฒนธรรมและวิธีการพัฒนาชุมชนที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมของแต่ละชุมชนนั่นเอง

7. หลักประชาธิปไตยในการดำเนินงาน ปรัชญาและความคิดของระบอบประชาธิปไตยกับปรัชญาและแนวความคิดของการพัฒนาชุมชน มีความคล้ายคลึงกันกล่าวคือ ให้ความสำคัญแก่ประชาชน ให้ประชาชนมีสิทธิ อิสระภาพ เสรีภาพ เสมอภาค และภราดรภาพ ในการดำรงชีวิตตามที่กฎหมายกำหนดไว้ ดังนั้น หลักการพัฒนาชุมชนประการหนึ่ง คือ หลักประชาธิปไตยในการดำเนินงาน กล่าวคือ กิจกรรมการพัฒนาชุมชนต้องเป็นของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชนในชุมชน ด้วยความสมัครใจไม่ใช่ถูกบังคับ เมื่อมีความคิดเห็นไม่ตรงกันจะใช้เสียงข้างมากตัดสิน ยอมรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน มีโอกาสที่จะแสดงความคิดเห็นได้เท่าเทียมกันมีความสำคัญเท่าเทียมกัน และได้รับประโยชน์จากการพัฒนาเท่าเทียมกัน เป็นต้น

8. หลักการสมทบ การพัฒนาชุมชนมุ่งที่จะให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา โดยใช้ประชาชน และทรัพยากรในชุมชนเป็นสำคัญ แต่ขีดความสามารถของประชาชนและชุมชนนั้นมีขีดจำกัด กล่าวคือ มีขีดความสามารถในระดับหนึ่ง ไม่สามารถระดมมาใช้อีกต่อไป การสนับสนุนช่วยเหลือจากภาครัฐบาลและภาคเอกชนที่อยู่ภายนอกชุมชน จึงเป็นสิ่งที่จำเป็น แต่การสนับสนุนช่วยเหลือนี้ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของการสนับสนุนส่งเสริมที่เป็นแนวทางไปสู่การช่วยเหลือตนเองและการพึ่งตนเองได้ของชุมชน ไม่ใช่ต้องพึ่งพารัฐบาลและองค์กรเอกชนตลอดไป ดังนั้น หลักการสมทบจึงเป็นการสมทบกันระหว่างขีดความสามารถทั้งหมด ที่ชุมชนมีอยู่กับการสนับสนุนส่งเสริมของรัฐบาลและองค์กรเอกชนต่างๆ อย่างเหมาะสม เพื่อเพิ่มพูนศักยภาพในการพัฒนาของชุมชนต่อไป

9. หลักการขยายผล การพัฒนาชุมชนมีโครงการและกิจกรรมดำเนินงานหลายโครงการและหลายกิจกรรม โครงการและกิจกรรมใดที่ประสบความสำเร็จแล้ว ควรเป็นแบบอย่างให้กับโครงการและกิจกรรมอื่น ๆ ที่มีลักษณะเดียวกัน ทั้งโครงการและกิจกรรมที่ดำเนินการอยู่ในชุมชนเดียวกัน และที่ดำเนินการอยู่ในชุมชนอื่น ๆ เพราะตัวอย่างของความสำเร็จในการพัฒนาชุมชนจะกระตุ้นให้เกิดความเชื่อมั่นศรัทธา ไม่ท้อถอยในการเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนา และยังใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงวิธีการพัฒนาที่ยังไม่ประสบผลสำเร็จให้เหมาะสมและนำไปสู่ความสำเร็จในที่สุดหลักการขยายผลนี้ควรทำในลักษณะที่เป็นเชิงรุก คือ การประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ความสำเร็จที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาให้ชุมชนอื่นๆ ได้รับรู้ด้วยรูปแบบ และวิธีการต่างๆ ซึ่งนอกจากจะเป็นผลดีต่อชุมชนอื่นๆ แล้ว ยังสร้างความภาคภูมิใจให้กับประชาชนในชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนา และนำไปสู่การพัฒนาอื่นๆ ต่อไปอีกด้วย

วิธีการขยายผลอีกอย่างหนึ่งคือ การสร้างเครือข่ายชุมชน ซึ่งเป็นการเชื่อมโยงชุมชนต่างๆ ด้วกัน เพื่อเรียนรู้กระบวนการพัฒนาชุมชนของกันและกัน และสนับสนุนส่งเสริมซึ่งกันและกันจะทำให้การพัฒนาชุมชนแผ่ขยายออกไปได้อย่างรวดเร็วและมีพลังมากยิ่งขึ้น

10. หลักการจัดการชุมชน คือ คนในชุมชนมีความสามารถในการจัดการตนเอง และชุมชนได้ มีความสามารถในการวางแผนงานและโครงการ สามารถจัดกระบวนการหรือเตรียมการเพื่อดำเนินการตามแผนงานและโครงการได้ มีทักษะในการดำเนินการตามแผนและโครงการและสามารถทำการประเมินผลงานได้ด้วยตนเอง หลักการจัดการชุมชน เป็นหลักการสำคัญที่สนับสนุนส่งเสริมหลักการพัฒนาชุมชนอื่น ๆ ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นอีกด้วย

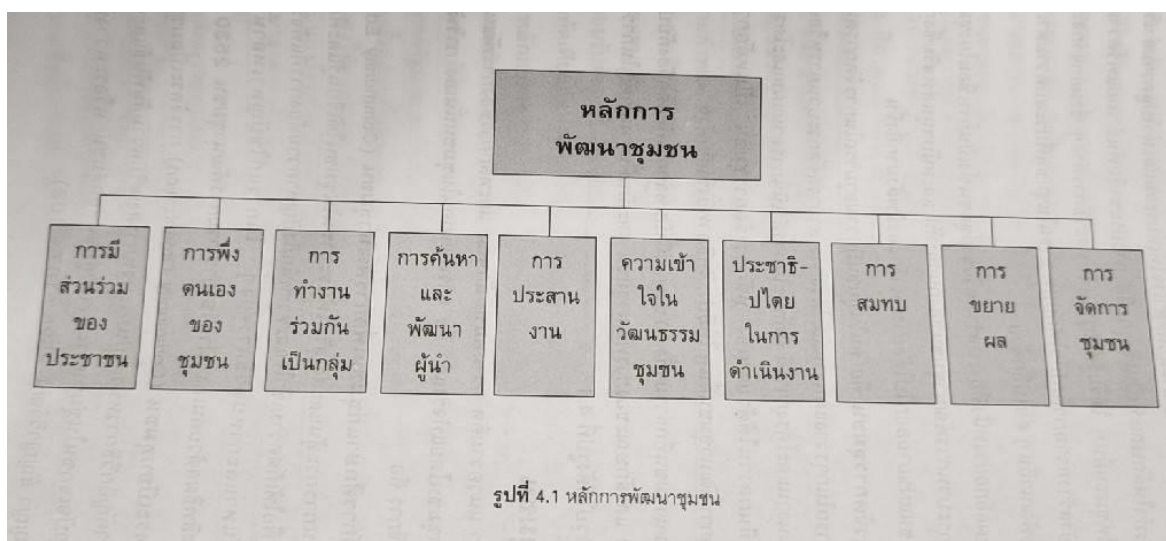
หลักการพัฒนาชุมชนที่กล่าวมาทั้ง 10 ประการนี้เป็นหลักการที่สอดคล้องกับปรัชญาแนวความคิด ความหมาย และลักษณะของการพัฒนาชุมชน และเป็นพื้นฐานสำคัญในการดำเนินงานพัฒนาชุมชน ซึ่งอาจสรุปได้ดังรูปที่ 4.1

วิธีการพัฒนาชุมชน

จากปรัชญา แนวความคิด ความหมาย ลักษณะ และหลักการของการพัฒนาชุมชน จะเห็นได้ว่า การพัฒนาชุมชนโดยแท้จริงแล้ว คือ การพัฒนาคนในชุมชนนั่นเอง การพัฒนาชุมชนอาจจะกระทำได้ 3 วิธีการ คือ

1. การให้การศึกษาแก่ชุมชนเพื่อการพัฒนาชุมชน (Community Education for Development) เป็นการกระตุ้นและส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนได้เรียนรู้และศึกษาร่วมกันในข้อเท็จจริงต่างๆ เพื่อให้เกิดความเข้าใจและตระหนักถึงปัญหาความต้องการที่แท้จริงของชุมชนตลอดจนสามารถค้นหาและกำหนดวิธีการต่างๆ ในการแก้ไขปัญหาเหล่านั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลด้วยตนเอง (ฝ่ายวิชาการ กรมการพัฒนาชุมชน. 2530 : 23)

2. การจัดระเบียบชุมชน (Community Organization) การจัดระเบียบชุมชน เป็นวิธีการพัฒนาชุมชนที่สำคัญอีกวิธีการหนึ่ง เป็นกระบวนการส่งเสริมความสัมพันธ์และความร่วมมือระหว่างปัจเจกชนต่อปัจเจกชนในชุมชน ระหว่างกลุ่มชนต่อกลุ่มชน หรือระหว่างปัจเจกชนกับกลุ่มชนในชุมชน (สัญญา สัญญา วิวัฒน์. 2526 : 107 - 108)

3. การดำเนินงานในลักษณะของกระบวนการ การพัฒนาชุมชนมีลักษณะประการหนึ่ง คือ เป็นกระบวนการ ดังนั้น วิธีการพัฒนาชุมชนวิธีการหนึ่ง คือ การดำเนินงานในลักษณะของกระบวนการ

บทนี้จะขอลำรายละเอียดในข้อ 1 และ 2 เท่านั้น ส่วนข้อ 3 เกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาชุมชน จะเสนอไว้ในบทที่ 5

การให้การศึกษาแก่ชุมชนเพื่อการพัฒนาชุมชน

การศึกษาเกี่ยวกับการให้การศึกษาแก่ชุมชน เพื่อการพัฒนาชุมชนที่กล่าวถึงในบทนี้ จะครอบคลุมเรื่อง ความสำคัญ ลักษณะ รูปแบบของการให้การศึกษา ผู้เข้ารับการศึกษา ผู้ให้การศึกษาเนื้อหาสาระของหลักสูตร และวิธีการให้การศึกษา ตามลำดับ ดังนี้

1. ความสำคัญของการให้การศึกษาแก่ชุมชน

การให้การศึกษาแก่ชุมชนมีความสำคัญในงานพัฒนาหลายประการ ดังนี้

1. นักมานุษยวิทยา ให้ความสำคัญต่อการศึกษาในฐานะที่เป็นกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม คือ เป็นกระบวนการนำสมาชิกใหม่ ๆ เข้าสู่วิถีชีวิตในสังคมและถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรม เพื่อสืบทอดไปสู่คนรุ่นหลัง

2. นักเศรษฐศาสตร์ ให้ความสำคัญต่อการศึกษาในฐานะที่เป็นกระบวนการพัฒนาตัวบุคคลและกำลังคน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ

3. นักรัฐศาสตร์ให้ความสำคัญต่อการศึกษาในฐานะที่เป็นกระบวนการพัฒนาประชาธิปไตย กล่าวคือ การศึกษาเป็นสิทธิมนุษยชน จึงต้องจัดการศึกษาให้กระจายไปให้คนได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึง เพื่อความเสมอภาคและโอกาสทางการศึกษา การศึกษายังเป็นเครื่องมือในการพัฒนาทางการเมืองที่สำคัญอีกด้วย

4. นักสังคมวิทยาให้ความสำคัญต่อการศึกษาในฐานะเป็นกระบวนการขัดเกลาทางสังคมเพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่ต้องเรียนรู้และปฏิบัติตามการจรรยาบรรณทางสังคมซึ่งเกิดขึ้นตลอดชีวิตทำให้การศึกษาจึงเป็นกระบวนการที่ช่วยให้บุคคลดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข และช่วยให้สังคมสามารถดำรงอยู่ได้ (ชนิตดา รักษาพลเมือง. 2527 : 153 - 154)

5. นักพัฒนาชุมชน ให้ความสำคัญต่อการศึกษาในฐานะที่เป็นกระบวนการให้บุคคลเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและสร้างศักยภาพให้แก่บุคคลและชุมชน เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นตลอดชีวิตที่ทำให้บุคคลสามารถพึ่งตนเองได้ สามารถเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของตนเองและชุมชนให้เกิดการพัฒนาได้ด้วยตนเองและบุคคลอื่น ๆ ในชุมชน (อัจฉรา โพธิยานนท์. 2539 : 18)

2. ลักษณะของการให้การศึกษาแก่ชุมชน

การให้การศึกษาแก่ชุมชนมีลักษณะที่สำคัญ ดังนี้

1. เป็นกระบวนการที่ผู้เข้ารับการศึกษามีส่วนสำคัญมากที่สุด ผลที่ได้รับจากการศึกษาจึงขึ้นอยู่กับผู้ที่เข้ารับการศึกษแต่ละคนเป็นสำคัญ

2. ผู้เข้ารับการศึกษาดำเนินการเรียนรู้ด้วยตัวเอง ไม่มีผู้ใดสามารถจะเรียนแทนได้

3. ประสบการณ์ของผู้เข้ารับการศึกษารื่องที่เข้ารับการศึกษามีผลต่อการเรียนรู้มากผู้ที่มิประสบประสบการณ์จะเรียนรู้ด้วยความยากลำบาก

4. ประสบการณ์ของผู้เข้ารับการศึกษารื่องที่เข้ารับการศึกษามีผลต่อการเรียนรู้มากผู้ที่ไม่มีประสบประสบการณ์จะเรียนรู้ด้วยความยากลำบาก

5. การเรียนรู้จะเกิดขึ้นโดยผ่านประสาทสัมผัส คือ การมองเห็น การชิมรส การดมกลิ่น การฟัง และการกระทำหรือการสัมผัส การให้การศึกษาจึงต้องผ่านประสาทสัมผัสดังกล่าว

6. เรียนรู้ เป็นผลจากวัตถุประสงค์ในปัจจุบันของผู้เข้ารับการศึกษ จึงควรนำไปใช้ในการจัดหลักสูตร เพื่อให้การศึกษาด้วย

7. ความสำเร็จในระดับหนึ่งของการศึกษาและความสำเร็จที่ผ่านมาของเรื่องที่ศึกษาจะสนับสนุนให้ผู้เข้ารับการศึกษาระดับความสำเร็จในการศึกษาได้

8. ปัจจัยสำคัญที่ทำให้การศึกษาประสบความสำเร็จมีหลายประการ คือ

8.1 แรงจูงใจ (Motivation) คือ ความต้องการ ความปรารถนา หรือความอยากรู้ อยากรู้ได้ประโยชน์ในเรื่องที่จะศึกษา ทำให้บุคคลเข้าร่วมในการเข้ารับการศึกษ

8.2 สมาธิ (Concentration) คือ ความสนใจ ความตั้งใจอย่างแน่วแน่ในสิ่งที่ศึกษาทำให้เกิดความรู้ได้เร็ว

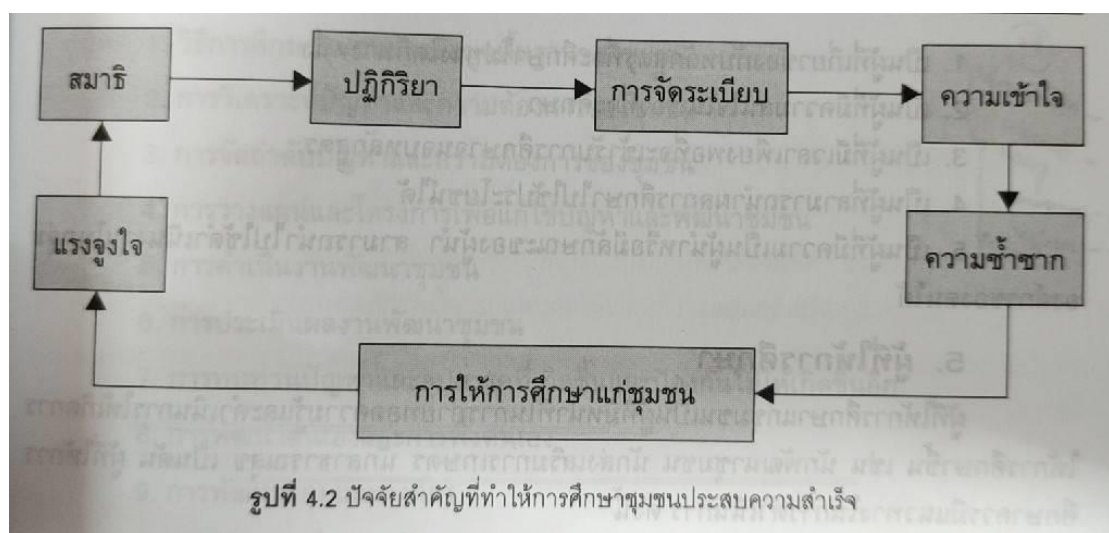
8.3 ปฏิกริยา (Reaction) คือ กามีส่วนร่วมในระหว่างการศึกษา เพราะการศึกษาเป็นเรื่องของผู้ศึกษาต้องกระทำด้วยตนเอง ผู้ให้การศึกษาเป็นเพียงผู้จัดกิจกรรมเท่านั้น

8.4 การจัดระเบียบ (Organization) คือ การรวบรวมความรู้ต่างๆ ของผู้เข้ารับการศึกษเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ และพร้อมที่จะนำไปใช้ประโยชน์ได้

8.5 ความเข้าใจ (Comprehension) คือ การรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งที่ได้ศึกษาทั้งตัวของความรู้ประโยชน์และการนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์

8.6 ความซ้ำซาก (Repetition) คือ การทบทวนหรือการปฏิบัติในสิ่งที่ศึกษามาแล้วบ่อยๆ เพื่อให้ไม่หลงลืม และเสริมสร้างทักษะในเรื่องเหล่านั้นจนมีความชำนาญเป็นอย่างดี (สัญญา สัญญาวิวัฒน์. 2526 : 94 - 95)

ปัจจัยสำคัญที่ทำให้การศึกษาชุมชนประสบความสำเร็จอาจแสดงได้ดังรูปที่ 4.2

3. รูปแบบของการให้การศึกษาแก่ชุมชน

การให้การศึกษาแก่ชุมชน อาจแบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ

1. การให้การศึกษาโดยมุ่งคนเป็นจำนวนมาก เช่นการให้ความรู้ผ่านทางวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ สิ่งพิมพ์ต่างๆ เป็นการให้การศึกษาแก่ผู้คนเป็นจำนวนมาก ซึ่งสื่อต่างๆ ที่ใช้นี้สามารถเข้าถึงได้อย่างดี

2. การให้การศึกษาเป็นกลุ่ม เช่น การประชุม การอภิปราย การจัดนิทรรศการ การสาธิต การศึกษาและดูงาน เป็นต้น เป็นการให้การศึกษาแก่ผู้คนที่มีความไม่มากนัก อาจอยู่ในลักษณะของกลุ่มและองค์กรใดองค์กรหนึ่งหรือโดยทั่วไปก็ได้

3. การให้การศึกษาเป็นรายบุคคล เป็นการให้การศึกษาแก่บุคคลเป้าหมายที่ละคนโดยการทำความรู้จักเป็นการส่วนตัว การไปเยี่ยมบ้านและไร่นา เป็นต้น เพราะบางบุคคลอาจจะไม่สามารถเข้ารับการศึกษาร่วมกับผู้อื่นทั้งสองรูปแบบที่กล่าวมาแล้วก็ได้ (นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์และพูนศิริ วิจารณ์. 2534 : 29 - 30)

การจะใช้รูปแบบของการให้การศึกษาแก่ชุมชนในรูปแบบใดนั้น ผู้ให้การศึกษาต้องเลือกให้เหมาะสมกับบุคคล กลุ่มเป้าหมาย และวัตถุประสงค์ของการให้การศึกษาในแต่ละหลักสูตรด้วย

4. ผู้ที่เข้ารับการการศึกษา

ผู้ที่เข้ารับการศึกษากลุ่มบุคคลเป้าหมายของการให้การศึกษาเป็นประชาชนที่อยู่ในชุมชนและอยู่นอกระบบโรงเรียน เช่น เยาวชนในหมู่บ้านที่จบการศึกษาภาคบังคับแล้วไม่ศึกษาต่อผู้ใหญ่ในชุมชนที่จบการศึกษามานานแล้ว ความสามารถในการเรียนรู้ การเห็น การฟังลดน้อยลงมีปฏิกิริยาโต้ตอบช้าลง มีสมาธิน้อยหรือไม่มีสมาธิ ผู้ที่เข้ารับการศึกษาคควรมีลักษณะ ดังนี้

1. เป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรที่จะศึกษาไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง
2. เป็นผู้ที่มีความสนใจในเรื่องที่จะศึกษา
3. เป็นผู้ที่มีเวลาเพียงพอที่จะเข้ารับการศึกษานจบหลักสูตร
4. เป็นผู้ที่สามารถนำผลการศึกษาไปใช้ประโยชน์ได้
5. เป็นผู้ที่มีความเป็นผู้นำหรือมีลักษณะของผู้นำ สามารถนำไปใช้ดำเนินงานในกลุ่มองค์กรของตนได้

5. ผู้ที่ให้การศึกษา

ผู้ที่ให้การศึกษาแก่ชุมชนเป็นผู้ที่มีหน้าที่ในการถ่ายทอดความรู้และดำเนินการให้เกิดการให้การศึกษาขึ้น เช่น นักพัฒนาชุมชน นักส่งเสริมการเกษตร นักสาธารณสุข เป็นต้น ผู้ที่ให้การศึกษาควรมีแนวทางในการดำเนินการ ดังนี้

1. ต้องรู้ข้อมูลของผู้ที่เข้ารับการการศึกษาเป็นอย่างดี
2. ต้องรู้วัตถุประสงค์และเป้าหมายของการให้การศึกษาเป็นอย่างดี
3. มีความรู้ในเนื้อหาสาระที่จะให้การศึกษาเป็นอย่างดี
4. เตรียมความรู้ที่จะให้แก่ผู้ที่เข้ารับการการศึกษาให้เพียงพอ

5. เตรียมความรู้ให้เหมาะสมแก่ผู้ที่เข้ารับการศึกษและเวลาที่กำหนดไว้
6. ฝึกฝนให้มีบุคลิกภาพดีทั้งคำพูด และกิริยาท่าทาง และมีมนุษยสัมพันธ์ เพื่อสร้างความสนใจและความเลื่อมใสศรัทธาให้แก่ผู้เข้ารับการศึกษ
7. รู้จักเลือกใช้สื่ออย่างเหมาะสม
8. มีจิตวิทยาในการเรียนการสอนและการติดต่อกับบุคคลอื่น
9. มีเทคนิคและวิธีการสอนหลายรูปแบบ สามารถปรับใช้กับผู้ที่เข้ารับการศึกษได้อย่างเหมาะสม
10. ไม่ใช้วิธีสอนแบบครูอาจารย์ที่สอนในโรงเรียน แต่ทำหน้าที่เป็นผู้ร่วมจัดกิจกรรมช่วยชี้แนะแนวทาง ใช้แรงจูงใจเพื่อให้ผู้เข้ารับการศึกษมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ ความคิดเห็นต่างๆ ในลักษณะของการระดมสมอง การอภิปราย การประชุมสัมมนา เป็นต้น เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนตามปรัชญาแนวความคิดและหลักการพัฒนาชุมชน ไม่ใช่การสอนแบบครูกับลูกศิษย์

6. เนื้อหาสาระของหลักสูตรในการให้การศึกษาแก่ชุมชน

การให้การศึกษาแก่ชุมชนโดยทั่วไปมีเนื้อหาสาระหลายประการ ทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจและการเมือง แต่การให้การศึกษาแก่ชุมชนในการพัฒนาชุมชนนั้น ควรประกอบด้วยเนื้อหาสาระดังต่อไปนี้

1. วิธีการศึกษาชุมชนและข้อมูลพื้นฐานของชุมชน
2. การวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของชุมชน
3. การจัดลำดับปัญหาและความต้องการของชุมชน
4. การวางแผนและโครงการเพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน
5. การดำเนินงานพัฒนาชุมชน
6. การประเมินผลงานพัฒนาชุมชน
7. การทบทวนปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นและป้องกันไม่ให้เกิดขึ้นอีก
8. การพัฒนาตนเองและการพึ่งตนเอง
9. การพัฒนากลุ่มและองค์กร
10. การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน
11. ผู้นำกับการพัฒนาชุมชน
12. การพึ่งตนเองในงานพัฒนาชุมชน
13. รูปแบบต่างๆ ของการพัฒนาชุมชน เช่น การพัฒนาแบบยั่งยืน การพัฒนาแบบผสมผสาน เป็นต้น

14. การอนุรักษ์และการพัฒนาสิ่งแวดล้อม

15. การพัฒนาจิตใจ

การจะนำเนื้อหาสาระใดมาใช้ต้องพิจารณาให้เหมาะสมกับวัตถุประสงค์และเป้าหมายของการจัดหลักสูตรด้วย ประการที่สำคัญ คือ ต้องเป็นสิ่งที่นำไปสู่การแก้ไขปัญหาและการพัฒนาชุมชน โดยการพัฒนาศักยภาพของประชาชนในชุมชน คือ การสร้างเสริมความรู้ ความสามารถและทักษะในการคิด การวางแผน โครงการ การแก้ไขปัญหา การตอบสนองความต้องการและการพัฒนาชุมชนด้วยตนเองและกลุ่มหรือองค์กร

7. วิธีการให้การศึกษแก่ชุมชน

การให้การศึกษแก่ชุมชนเพื่อการพัฒนาชุมชน อาจทำได้หลายวิธีการ เช่น การพบปะเยี่ยมเยียนโดยตรง การอภิปรายกลุ่ม การสาธิต การจัดนิทรรศการ การศึกษาและดูงาน การฝึกอบรมและการรณรงค์ ซึ่งมีรายละเอียดโดยสังเขปดังนี้

1. การพบปะเยี่ยมเยียนโดยตรง เป็นการให้การศึกษโดยการไปพบปะเยี่ยมเยียนเป็นรายบุคคลหรือครอบครัว อาจจะเป็นที่บ้านหรือในสถานที่ประกอบอาชีพ เช่น เรือกสวนไร่นา เป็นต้นแล้วจึงหาโอกาสที่เหมาะสมสอดแทรกเนื้อหาสาระที่ต้องการ กระตุ้นให้ทราบปัญหาความต้องการต่างๆ ของชุมชน และร่วมกันแก้ไขปัญหาให้หมดสิ้นไป

1.1 แนวทางในการพบปะเยี่ยมเยียนโดยตรง สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2526: 98 - 99) ได้เสนอว่าการให้การศึกษแก่ชุมชนเพื่อการพัฒนาชุมชนโดยการพบปะเยี่ยมเยียนโดยตรง มีแนวทางในการดำเนินการดังต่อไปนี้

- 1) มีการวางแผนและเตรียมการไว้เป็นอย่างดี
- 2) สร้างบรรยากาศแห่งความเป็นมิตรให้มากที่สุด
- 3) ใช้เวลาอย่างเหมาะสมและพยายามให้บรรลุวัตถุประสงค์มากที่สุด
- 4) ใช้เทคนิควิธีการที่เป็นแบบง่ายๆ เป็นไปตามสบาย สุภาพอ่อนโยนใช้ภาษาง่ายๆ
- 5) คำนึงถึงภูมิหลังของกลุ่มเป้าหมายทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การศึกษา ศาสนาและอื่นๆ และปฏิบัติตนให้เหมาะสม
- 6) ใช้ภาษาง่ายๆ เช่น ใช้ภาษาท้องถิ่นในการให้ความรู้
- 7) ให้กลุ่มเป้าหมายเป็นผู้พูดให้มากที่สุด
- 8) แสดงออกซึ่งความจริงใจในขณะที่พบปะเยี่ยมเยียน
- 9) ถ้าหากจะมาเยี่ยมเยียนอีก ควรแจ้งให้ทราบล่วงหน้า
- 10) ควรบันทึกรายละเอียดการเยี่ยมเยียนไว้ทุกครั้ง โดยระบุวัน เวลา วัตถุประสงค์ ผลที่ได้รับ ข้อผูกพันต่าง ๆ และการนัดหมายครั้งต่อไป เป็นต้น

1.2 ประโยชน์ของการพบปะเยี่ยมเยียนโดยตรง การพบปะเยี่ยมเยียนโดยตรงมีประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชนหลายประการ คือ

- 1) ทำให้ทราบปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของชุมชน
- 2) ทำให้ทราบถึงภาวะความเป็นผู้นำในชุมชน สามารถนำมาใช้ให้การพัฒนาชุมชนประสบความสำเร็จเร็วขึ้น
- 3) สามารถให้การศึกษาได้ง่ายและบรรลุเป้าหมายได้เร็ว เพราะมีคนจำนวนน้อย สามารถดำเนินการได้อย่างเต็มที่
- 4) ทำให้เกิดความเป็นกันเอง สามารถใช้แรงจูงใจกระตุ้นให้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาได้ง่าย
- 5) มีประโยชน์อย่างยิ่งในการติดตามและประเมินผลการพัฒนาชุมชน เพราะได้พบกลุ่มเป้าหมายและการปฏิบัติงานด้วยตนเองโดยตรง

2. การอภิปรายกลุ่ม เป็นการให้การศึกษาแก่ชุมชนเป็นกลุ่ม โดยการนำผู้ที่มีปัญหาที่มีความต้องการและมีความสนใจร่วมกัน ซึ่งเป็นผลจากการพบปะเยี่ยมเยียนจำนวนไม่มากนักมาร่วมปรึกษาหารือ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน เพื่อหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาชุมชนต่อไป

2.1 แนวทางในการจัดการอภิปรายกลุ่ม การอภิปรายกลุ่มมีแนวทางในการดำเนินการ ดังต่อไปนี้

- 1) ในระยะแรกผู้ที่ให้การศึกษาเป็นผู้ชี้แจงวัตถุประสงค์และรายละเอียดเกี่ยวกับการอภิปรายกลุ่ม ให้มีความรู้ ความเข้าใจถูกต้องร่วมกัน และทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินการอภิปราย
- 2) มอบหน้าที่ผู้ดำเนินการอภิปรายให้แก่สมาชิกที่มีความสามารถและเหมาะสมอาจจะโดยการเลือกตั้งของสมาชิก หรือมอบหมายให้แก่ผู้ที่มีคุณสมบัติเหมาะสมก็ได้
- 3) บรรยากาศในระหว่างการอภิปรายต้องเป็นกันเองแบบญาติมิตรร่วมมือกันเพื่อแก้ไขปัญหา ร่วมกัน
- 4) ให้สมาชิกทุกคนมีโอกาสในการแสดงความคิดเห็น ไม่ให้บุคคลใดบุคคลหนึ่งผูกขาดการแสดงความคิดเห็น
- 5) ผู้ดำเนินการอภิปรายต้องควบคุมให้การอภิปรายอยู่ในขอบเขต เป็นไปตามลำดับขั้นตอน และมีลักษณะเป็นประชาธิปไตย
- 6) ยอมรับฟังความคิดเห็นของกันและกันไม่ควรถือว่าความคิดเห็นของตนเองถูกต้องและสำคัญมากกว่าของผู้อื่น
- 7) มติที่เป็นผลจากการอภิปราย เป็นที่ยอมรับและพึงพอใจ สมาชิกมีความยินดีที่จะร่วมในโครงการเพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน

8) ในการประชุมอภิปรายกลุ่มแต่ละครั้ง ต้องมีการเตรียมการไว้ล่วงหน้าทั้งหัวข้อที่จะอภิปราย วัน เวลา สถานที่ สมาชิก และวิทยากรที่จะเชิญเข้าร่วมอภิปราย

2.2 ประโยชน์ของการอภิปรายกลุ่ม การอภิปรายกลุ่มมีประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชนหลายประการ คือ

1) ค้นพบผู้นำ ซึ่งจะเป็ประโยชน์อย่างยิ่งต่อการพัฒนาชุมชน
2) ฝึกการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม ซึ่งจะนำไปสู่การจัดตั้งกลุ่มและองค์กรเพื่อการพัฒนาชุมชนต่อไป

3) สร้างความไว้วางใจกัน เกิดความสัมพันธ์แบบญาติพี่น้องและนำไปสู่ความร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมใจ ในการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาชุมชน

4) สร้างจิตสำนึกในการเป็นเจ้าของและรับผิดชอบการพัฒนาชุมชนร่วมกันให้แก่สมาชิก

5) ช่วยให้สมาชิกเรียนรู้วิธีการทำงานแบบประชาธิปไตย ซึ่งเป็นการส่งเสริมการปกครองในระบอบประชาธิปไตยแนวทางหนึ่ง

3. การสาธิต เป็นการให้การศึกษาโดยการแสดงหรือทำให้ดู ผู้เข้ารับการศึกษได้เรียนรู้จากการเฝ้าดู และการทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง ซึ่งอาจจะเป็นการสาธิตผลงานการพัฒนาที่ประสบความสำเร็จ หรือสาธิตวิธีการดำเนินงานพัฒนาชุมชนก็ได้

3.1 แนวทางในการสาธิต การจัดการสาธิตต้องดำเนินการเป็นขั้นตอน คือ การเตรียมการ การแสดง การสาธิต และการติดตามผลการสาธิต

1) การเตรียมการสาธิต เป็นการเตรียมความพร้อมก่อนที่จะทำการสาธิตในด้านต่างๆ คือ

(1) การกำหนดวัตถุประสงค์ เป้าหมายและขอบข่ายของการสาธิตในรูปของแผนและโครงการ

(2) การเลือกสถานที่และกำหนดวัน เวลา ที่จะทำการสาธิต

(3) การเลือกวิธีการสาธิตที่เข้าใจง่าย และเหมาะสมกับเรื่องที่จะทำการ

(4) การจัดวัสดุ อุปกรณ์ ที่ใช้ในการสาธิตให้ครบถ้วนและเพียงพอ

(5) การประชาสัมพันธ์เพื่อเชิญชวนเข้าชมการสาธิต

(6) การเตรียมบุคคลที่จะทำการสาธิต ซึ่ง สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2526 : 101) เสนอว่าควรเป็นประชาชนในชุมชน และมีลักษณะบางประการ คือ

- เป็นผู้ที่ประสบความสำเร็จในกิจการที่จะทำการสาธิต เป็นแบบฉบับของคนในชุมชนได้

- เชื้อถือได้ ซื่อสัตย์ เป็นที่เคารพนับถือของคนโดยทั่วไป

- มีความยินดีที่จะเป็นผู้ให้การสาธิต เสียสละเวลาทำการทดลองล่วงหน้า เอาใจใส่ต่อการสาธิตและดำเนินการจนเสร็จสิ้นตามกระบวนการสาธิต

- มีความอดทน และเป็นมิตร เอาใจใส่ต่อเรื่องที่จะสาธิต มีความยินดีที่จะให้ความกระจ่างแก่ผู้อื่น

- มีความพร้อมที่จะยอมรับและทดลองในเทคโนโลยีและนวัตกรรมต่างๆ

- มีส่วนร่วมในงานสาธารณะต่างๆ ของชุมชนเป็นอย่างดี

- รู้จักการประสานงานและทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ดี

2) แสดงการสาธิต เป็นการดำเนินการแสดงหรือสาธิตสิ่งที่ต้องการให้ผู้เข้ารับการศึกษาได้เห็น ซึ่งอาจดำเนินการ ดังนี้

(1) เริ่มจากสิ่งที่ย่างที่สุดไปสู่สิ่งที่ยากขึ้นตามลำดับ

(2) วิธีการสาธิตเป็นวิธีที่คนส่วนใหญ่ในชุมชนสามารถปฏิบัติได้

(3) เป็นวิธีการที่น่าสนใจ ชวนติดตาม และให้รายละเอียดต่างๆ ได้ชัดเจน

(4) ผู้ที่รับผิดชอบสามารถติดตาม ช่วยเหลือ ผู้ทำการสาธิตได้ตลอดเวลา

(5) ควรสาธิตโดยการเปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่างกันอย่างชัดเจน ระหว่างสิ่งที่เป็นอยู่เดิมหรือสิ่งที่ต้องการให้ประชาชนเลิกใช้ เลิกทำ กับสิ่งใหม่หรือนวัตกรรมต้องการนำมาให้ประชาชนใช้

(6) ดำเนินการสาธิตอย่างเป็นขั้นตอนและตามลำดับไม่วกวนสับสน

(7) อธิบายอย่างเสียงดังฟังชัด และให้ผู้เข้ามาชมการสาธิตสามารถมองเห็นการสาธิตได้อย่างชัดเจน

(8) ให้ผู้เข้าชมได้ซักถามเมื่อเกิดความสงสัย อย่าเพิ่งสาธิตขั้นตอนต่อไปถ้ายังไม่เข้าใจในสิ่งที่ทำการสาธิต

(9) ควรชักนำให้ประชาชนในชุมชนเข้าชมการสาธิตให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้

(10) เปิดโอกาสให้ประชาชนกลุ่มเป้าหมายที่เข้าชมได้ทดลองทำด้วยตนเอง เพื่อสร้างความมั่นใจในผลของการสาธิตและนำไปสู่การใช้จริงได้ง่ายขึ้น

3) การติดตามผลของการสาธิต เป็นการติดตามการนำผลของการสาธิตไปใช้ในชีวิตจริงของผู้ที่เข้าชมการสาธิต ซึ่งควรดำเนินการ ดังนี้

(1) สังเกตผู้เข้าชมการสาธิตที่มีความสนใจ ตั้งใจในการชม มีความอยากรู้อยากเห็น ซักถามรายละเอียดต่างๆ เข้าร่วมทดลองทำการสาธิตและแสดงออกในด้านอื่นๆ ว่ามีแนวโน้มจะนำสิ่งที่ทำการสาธิตไปใช้จริง แล้วบันทึกชื่อ ที่อยู่ เอาไว้

(2) จัดตั้งทีมงานออกไปพบปะเยี่ยมเยียนบุคคลเหล่านี้โดยตรง เพื่อคิดตามผลการนำไปใช้ กระตุ้นเตือนให้นำไปใช้ และสนับสนุนช่วยเหลือให้การนำไปใช้เกิดประสิทธิภาพมากที่สุด

(3) ขยายผลไปสู่ประชาชนที่ยังไม่ได้นำไปใช้โดยการนำผลของการนำไปใช้ไปเผยแพร่ให้ผู้ที่ยังไม่ได้ใช้ได้เห็นถึงผลที่ได้รับ เพื่อจูงใจให้นำไปใช้ต่อไป ซึ่งอาจใช้วิธีการพบปะเยี่ยมเยียนโดยตรง การสาธิตซ้ำ การจัดนิทรรศการ การทัศนศึกษา เป็นต้น ประกอบก็ได้

(4) บันทึกภาพการสาธิตไว้ทุกขั้นตอน ทั้งที่เป็นภาพถ่าย ภาพนิ่ง และวิดีโอ เพราะแม้ว่าการสาธิตจริงจะเสร็จสิ้นลงแล้ว แต่ยังสามารถศึกษาได้จากภาพที่บันทึกไว้นั้นทั้งยังใช้เป็นสื่อเพื่อเผยแพร่และขยายผลของการสาธิตไปสู่ชุมชนได้อีกด้วย

3.2 ประโยชน์ของการสาธิต การสาธิตมีประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชนหลายประการ คือ

1) ทำให้กลุ่มเป้าหมายและประชาชนในชุมชนได้เห็นสิ่งที่นำมาสาธิตด้วยตนเอง จึงเกิดการยอมรับได้ง่ายขึ้น

2) การสาธิตที่เป็นการเปรียบเทียบระหว่างสิ่งที่ไม่ต้องการกับสิ่งที่ต้องการให้เกิดขึ้นในชุมชน จะแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างกันอย่างชัดเจน ทำให้เกิดการยอมรับและนำไปใช้ได้ง่ายขึ้น

3) เป็นการให้การศึกษาแก่ชุมชนที่ไม่เข้าใจจากจำเจ บรรยายภาคทฤษฎี สร้างความกระตือรือร้นให้แก่ผู้เข้ารับการศึกษาคือได้เป็นอย่างดี

4) สร้างความเชื่อมั่นในความสำเร็จของการพัฒนาให้แก่ผู้ที่เกี่ยวข้องเพราะผลของการสาธิตเป็นสิ่งที่ปรากฏอย่างชัดเจน จึงเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนได้อีกด้วย

5) สามารถขยายผลไปสู่ชุมชนได้อย่างรวดเร็ว เพราะการสาธิตสามารถจัดให้ประชาชนเข้าชมได้เป็นจำนวนมาก ทั้งกลุ่มเป้าหมายและประชาชนทั่วไปในชุมชน

4. การจัดนิทรรศการ เป็นการให้การศึกษาแก่ชุมชนด้วยการจัดแสดงสิ่งที่จะให้การศึกษาให้ดู เช่น การแสดงตัวอย่างของจริง หุ่นจำลอง แผนภูมิ รูปภาพ หรือไฮสแตทิสติกอุปกรณ์ต่างๆอย่างเป็นหมวดหมู่ มีระเบียบแบบแผน

4.1 แนวทางในการดำเนินการจัดนิทรรศการ การจัดนิทรรศการควรมีขั้นตอนในการดำเนินการ ดังนี้

1) กำหนดวัตถุประสงค์ประสงค์ในการจัดให้แน่นอนและชัดเจน เช่น เพื่อการประชาสัมพันธ์ เพื่อให้ความรู้เฉพาะเรื่องหรือเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ เป็นต้น

2) จัดทำแผนและโครงการเพื่อเตรียมการจัด โดยพิจารณาถึงเนื้อหาสาระรูปแบบ วัสดุ อุปกรณ์ งบประมาณ ผู้ที่เกี่ยวข้อง สถานที่และวันเวลาที่จัด

3) ประชาสัมพันธ์ ชักชวนกลุ่มเป้าหมายและบุคคลทั่วไปให้เข้าชมนิทรรศการที่จัดขึ้น

4) จัดการติดตั้งวัสดุ อุปกรณ์ สื่อทัศนูปกรณ์ต่างๆ ที่จะจัดแสดงตามแผนและโครงการที่กำหนดไว้

5) จัดการแสดงนิทรรศการ ควรมีพิธีเปิดและพิธีปิดด้วย เพื่อให้ผู้ที่เข้าชมและกลุ่มเป้าหมายได้เห็นว่า การจัดเป็นสิ่งที่จริงจังและมีความสำคัญ

6) การแสดงอาจทำได้หลาย ๆ กิจกรรม แต่เนื้อหาสาระต้องต่อเนื่องกัน กำหนดเวลา และสถานที่ให้ชัดเจน เช่น การฉายภาพยนตร์ การฉายวีดิทัศน์ การสาธิต การบรรยาย

7) เปิดโอกาสให้ผู้เข้าชมได้ซักถาม และมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆให้มากที่สุด

8) ทำการประเมินผลการจัดนิทรรศการ ซึ่งอาจดำเนินการได้หลายวิธี เช่น การตรวจนับจำนวนผู้เข้าชม จำนวนเอกสารที่เผยแพร่ ปฏิบัติงานในระหว่างที่ชม การประเมินโดยใช้แบบสอบถาม หรือการสัมภาษณ์ ตามความเหมาะสมและวัตถุประสงค์ของการจัดนิทรรศการ ซึ่งจ้องเตรียมการไว้ล่วงหน้า

9) ติดตามผลการจัดนิทรรศการ โดยใช้วิธีการเช่นเดียวกับการสาธิต

10) การขยายผลการจัดนิทรรศการ โดยใช้วิธีการเดียวกับการสาธิต

4.2 ประโยชน์ของการจัดนิทรรศการ การจัดนิทรรศการมีประโยชน์ต่อการให้การศึกษาแก่ชุมชน ดังนี้

1) ช่วยในการนำเสนอปัญหา และการตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน

2) ช่วยในการเปลี่ยนแปลงเจตคติ ความเชื่อ ค่านิยมบางประการของประชาชนที่เป็นปัญหา และอุปสรรคในการพัฒนาชุมชน

3) ใช้เป็นแนวทางในการแสวงหาความร่วมมือและการร่วมมือกันแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนของตน

4) เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการดำเนินการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนตามแนวความคิด และหลักการของการพัฒนาชุมชน

5. การศึกษาและดูงาน เป็นการนำประชาชนกลุ่มเป้าหมายไปศึกษาหาความรู้ในสถานที่ต่างๆ ซึ่งประสบความสำเร็จในการพัฒนาชุมชนไปชมเทคโนโลยีต่างๆ ที่เหมาะสมกับการพัฒนาชุมชนของตน หรือไปเยี่ยมเยียนบุคคลที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนา เพื่อกระตุ้นให้เกิดการตื่นตัวในการพัฒนาชุมชน

5.1 แนวทางในการจัดกิจกรรมศึกษาและดูงาน การจัดกิจกรรมเพื่อการศึกษาและดูงาน มีแนวทางในการดำเนินการ ดังนี้

1) กำหนดวัตถุประสงค์ของการศึกษาและดูงานให้ชัดเจน

2) เลือกสถานที่ซึ่งจะไปศึกษาดูงานให้เหมาะสมและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์

3) ตัดเลือกบุคคลกลุ่มเป้าหมายที่จะไปศึกษาและดูงานโดยพิจารณาโอกาสของการนำผลจากการศึกษาดูงานมาใช้ประโยชน์ และความพร้อมที่จะไปร่วมศึกษาและดูงานเป็นสำคัญ

4) ประชุมกลุ่มเป้าหมายที่จะไปศึกษาดูงานเพื่อเตรียมความพร้อม เช่น การติดต่อยานพาหนะ การแบ่งหน้าที่เป็นฝ่ายต่าง ๆ การเตรียมข้อมูลบางส่วน การเตรียมตัวเพื่อเดินทาง การเตรียมวัสดุอุปกรณ์ เป็นต้น

5) การติดต่อประสานงานกับสถานที่และบุคคลที่จะไปศึกษาดูงานเพื่อให้เข้าใจวัตถุประสงค์และรายละเอียดต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาและดูงาน ถ้าเป็นไปได้ผู้รับผิดชอบควรเดินทางไปติดต่อประสานงานด้วยตนเอง

6) การบันทึกผลการศึกษาและดูงาน เช่น การจดบันทึก การถ่ายภาพ การถ่ายทำเป็นวีดิทัศน์ เป็นต้น

7) การสรุปผลของการศึกษาและดูงาน อาจจะดำเนินการได้โดยการประชุมการจัดทำเป็นเอกสาร การจัดนิทรรศการ เป็นต้น การสรุปผลควรจัดทำให้เร็วที่สุดเท่าที่จะทำได้ เช่น ในระหว่างการศึกษาและดูงาน หรือหลังจากการศึกษาและดูงานเสร็จสิ้นลง

8) ต้องเปิดโอกาสให้กลุ่มเป้าหมายหรือตัวแทน มีส่วนร่วมในกระบวนการต่างๆ ของการศึกษาและดูงานให้มากที่สุด

9) การประเมินผลการศึกษาและดูงาน เพื่อทราบถึงผลที่ได้รับจากการศึกษาและดูงาน

10) การนำผลจากการศึกษาและดูงานไปใช้ในชุมชน เพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน อันเป็นประโยชน์ของการศึกษาและดูงานอย่างแท้จริง

5.2 ประโยชน์ของการศึกษาและดูงาน การศึกษาและดูงานมีประโยชน์หลายประการคือ

1) ฝึกฝนทักษะของการทำงานร่วมกัน ซึ่งจะทำให้เกิดการรวมกลุ่มและองค์กรอันเป็นพลังสำคัญของการพัฒนาชุมชน

2) สร้างความรัก ความสามัคคี ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ให้แก่ประชาชนและนำไปสู่การร่วมแรงร่วมใจ เพื่อพัฒนาชุมชนของตนเองต่อไป

3) ได้เห็นวิธีการและผลของการพัฒนาที่เกิดขึ้นจริงๆ ทำให้ได้รับทั้งความรู้และประสบการณ์ในการพัฒนาชุมชน และนำไปสู่การปฏิบัติจริงในชุมชนของตนได้ง่ายขึ้น

4) มีโอกาสซักถามแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับบุคคลในชุมชนอื่นที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนา ทำให้ได้แนวคิดและแนวทางในการปรับปรุงและพัฒนาชุมชนของตนเอง

5) ทำให้ผู้ที่ไปศึกษาและดูงานได้รู้ได้เห็นสิ่งแปลกใหม่ซึ่งจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเจตคติ ความเชื่อ ค่านิยมบางประการที่ไม่พึงประสงค์ มีวิสัยทัศน์กว้างไกลขึ้น และเกิดความตื่นตัวในการพัฒนาชุมชนของตนเอง

6. การฝึกอบรม เป็นการให้การศึกษแก่ชุมชน โดยการเพิ่มพูนความรู้ ความชำนาญและความสามารถของบุคคล (อุทัย หิรัญโต. 2524 : 2 - 3) รวมถึงการเปลี่ยนแปลงเจตคติและความรู้สึกของผู้เข้า

รับการฝึกอบรมเพื่อให้สามารถปฏิบัติหน้าที่และแก้ไขข้อบกพร่องในการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งในปัจจุบันและอนาคต (รุณ วงศ์พลาญ, 253 : 130) กอบรมจึงสามารถทำให้การพัฒนาชุมชนประสบความสำเร็จได้

6.1 ประเภทของการฝึกอบรม การฝึกอบรมในงานพัฒนาชุมชนอาจแบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ

1) การฝึกอบรมก่อนการปฏิบัติงาน เป็นการฝึกอบรมกลุ่มเป้าหมาย เพื่อเตรียมการที่จะปฏิบัติงานพัฒนาชุมชน โดยการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการที่จะปฏิบัติเทคนิควิธีการต่างๆ ในการปฏิบัติงาน การฝึกฝนทักษะที่จำเป็นในการปฏิบัติงาน เป็นต้น

2) การฝึกอบรมระหว่างการปฏิบัติตามโครงการ เป็นการฝึกอบรมเพื่อเพิ่มพูนความรู้ความสามารถ ทักษะในการปฏิบัติงานที่เป็นปัญหาในการปฏิบัติงานที่ผ่านมาหรือเป็นการฝึกอบรมหลังจากที่ได้มีการปรับปรุงแผนและโครงการให้เหมาะสมยิ่งขึ้น อาจจะเป็นการฝึกอบรมเฉพาะเรื่องที่สำคัญ หรือการอบรมที่จัดขึ้นเป็นกรณีพิเศษ เพื่อกลุ่มเป้าหมายที่เฉพาะเจาะจง เช่น ผู้นำชุมชน ผู้รับผิดชอบโครงการโดยตรง เป็นต้น

3) การฝึกอบรมหลังการปฏิบัติงานตามโครงการ เป็นการฝึกอบรมหลังจากการปฏิบัติงานเสร็จสิ้นแล้ว และประเมินผลพบปัญหาข้อบกพร่องบางประการ จึงจัดฝึกอบรมเพื่อหาวิธีป้องกันแก้ไขไม่ให้เกิดขึ้นในกิจกรรมอื่น ๆ ที่มีลักษณะเดียวกันอีกทั้งยังเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาชุมชนเป็นระยะๆ อีกด้วย

6.2 แนวทางในการจัดฝึกอบรมเพื่อการพัฒนาชุมชน ในการจัดฝึกอบรมเพื่อการพัฒนาชุมชนควรมีแนวทางในการดำเนินการ ดังนี้

- 1) กำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายของการฝึกอบรมให้ชัดเจน
- 2) กำหนดขอบข่ายของการฝึกอบรมให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้
- 3) จัดทำหลักสูตรสำหรับการฝึกอบรมตามวัตถุประสงค์ เป้าหมาย และ ขอบข่ายที่กำหนด
- 4) คัดเลือกบุคคลซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายเข้ารับการฝึกอบรม เช่น ผู้นำชุมชนหัวหน้าครอบครัว กรรมการของกลุ่มและองค์กร เป็นต้น ตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายของการอบรม
- 5) ใช้วิธีการที่เหมาะสม เช่น การบรรยาย การอภิปราย การประชุมสัมมนาการประชุมปฏิบัติการ การฝึกปฏิบัติเป็นรายบุคคลและกลุ่ม การระดมสมอง การแสดงบทบาทสมมุติ การสาธิต การศึกษาและดูงาน เป็นต้น
- 6) มีวัสดุ อุปกรณ์ และสื่อที่ใช้ในการฝึกอบรมอย่างเพียงพอและเหมาะสม
- 7) เลือกสถานที่และเวลาที่เหมาะสมกับกิจกรรมและกลุ่มเป้าหมาย
- 8) บุคลากรที่จัดและให้การฝึกอบรมต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการจัดกิจกรรมและถ่ายทอดความรู้เป็นอย่างดี

9) บรรยากาศของการฝึกอบรมเหมาะสมต่อการเรียนรู้ ถ้าเป็นการฝึกอบรมเพื่อการปฏิบัติงาน บรรยากาศควรเหมือนกับสภาพที่เป็นอยู่จริง

10) ประเมินผลการฝึกอบรมเป็นระยะ เพื่อทราบผลของการฝึกอบรมที่จัดขึ้น

11) เปิดโอกาสให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ในทุกขั้นตอนให้มากที่สุด

12) มีการติดตามผลหลังจากการฝึกอบรมว่าผู้เข้ารับการฝึกอบรมนำไปใช้พัฒนาตนเองและชุมชนหรือไม่เพียงใด

6.3 ประโยชน์ของการฝึกอบรม การฝึกอบรมมีประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชน ดังนี้

1) สร้างความรู้ ความเข้าใจ ในเรื่องที่ฝึกอบรมให้แก่ผู้เข้ารับการฝึกอบรม

2) เพิ่มพูนทักษะในการปฏิบัติงานให้แก่ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้เป็นอย่างดี

3) ทำให้ประชาชนที่เข้ารับการฝึกอบรมมีความพร้อมที่จะทำการพัฒนาชุมชนของตนตาม

หลักการพัฒนาชุมชน

4) ทำให้เกิดการปรับปรุงกิจกรรมการพัฒนาชุมชนที่บกพร่องให้ดีขึ้น

5) สร้างแรงจูงใจ ความกระตือรือร้นในการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนให้แก่ผู้เข้ารับการฝึกอบรม

6) สร้างความรัก ความผูกพัน และความสามัคคีระหว่างผู้เข้ารับการฝึกอบรมซึ่งจะนำไปสู่การทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม และการรวมพลังเพื่อพัฒนาชุมชนของตนต่อไป

7) ช่วยป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้นและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในกิจกรรมการพัฒนาชุมชนที่ผ่านมาได้

8) ช่วยให้เกิดการประหยัดทั้งงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ เวลา และบุคลากรเพราะการฝึกอบรมเป็นการเตรียมความพร้อมของการพัฒนาชุมชนแนวทางหนึ่ง

9) เป็นประโยชน์อย่างมากสำหรับนำไปใช้ในการพัฒนาผู้นำชุมชนเพราะผู้นำเป็นสื่อกลางในการพัฒนาชุมชน สามารถนำผลจากการฝึกอบรมไปขยายสู่ประชาชนในชุมชนได้เป็นอย่างดี

10) ทำให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลตามวัตถุประสงค์ เป้าหมายและขอบข่ายของโครงการพัฒนาชุมชนที่กำหนดขึ้น

7. การณรงค์ เป็นการให้การศึกษาแก่ชุมชนเพื่อการพัฒนาชุมชนอีกวิธีหนึ่ง ด้วยการแสดงออกว่าเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยกับเรื่องที่รณรงค์นั้น ถ้าเป็นเรื่องที่เห็นด้วยก็ให้การสนับสนุนให้ดำเนินการ ถ้าหากไม่เห็นด้วยก็รณรงค์ไม่ให้การสนับสนุน

7.1 แนวทางในการจัดกิจกรรมการรณรงค์ การจัดกิจกรรมการรณรงค์มีแนวทางในการดำเนินการ
ดังนี้

- 1) กำหนดวัตถุประสงค์ เป้าหมาย และขอบเขตของการรณรงค์ให้แน่นอน
- 2) เลือกเรื่องที่จะรณรงค์ที่เหมาะสมและเป็นประโยชน์ต่อชุมชน
- 3) กำหนดบุคลากรที่จะร่วมกิจกรรมรณรงค์ โดยพิจารณาจากความรู้ ความสามารถ การเป็นที่ยอมรับของบุคคลทั่วไป การเป็นผู้นำ เป็นต้น และด้วยความสมัครใจ
- 4) ควรเป็นกิจกรรมที่ต่อเนื่องจากกิจกรรมอื่นๆ เช่น หลังจากการสาธิต หลังจากการฝึกอบรม หลังจากการศึกษาและดูงาน เป็นต้น โดยเป็นการนำผลสรุปร่วมกันของกิจกรรมดังกล่าวไปปฏิบัติจริงในชุมชน
- 5) ต้องมีการโฆษณา ประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนในชุมชนได้รับทราบอย่างกว้างขวาง ทั่วถึง ทั้งชุมชน และต้องจัดกิจกรรมให้ครอบคลุมทั้งชุมชน
- 6) เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมในทุกขั้นตอน
- 7) ระวังอย่าให้เกิดการต่อต้านจากบุคคลบางคนและบางกลุ่มเพราะจะนำไปสู่ความขัดแย้งในชุมชนขึ้นได้
- 8) ต้องมีการติดตามและประเมินผลเพื่อให้ประชาชนในชุมชนนำสิ่งที่รณรงค์นั้น ไปปฏิบัติเพื่อพัฒนาตนเองและชุมชนจริง

7.2 ประโยชน์ของการรณรงค์ การรณรงค์มีประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชน ดังนี้

- 1) เป็นการให้การศึกษาแก่ชุมชนที่ใช้เวลาไม่มากนัก สามารถเลือกเวลาที่จะจัดได้ง่าย
- 2) สนับสนุนวิธีการให้การศึกษาแก่ชุมชนต่างๆ ให้ประสบความสำเร็จ เพราะเป็นการนำผลไปเผยแพร่ต่อชุมชน เพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนต่อไป
- 3) ช่วยยับยั้งพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์และเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาชุมชนเพราะการรณรงค์เป็นการแสดงออกร่วมกันของประชาชนในชุมชนว่าไม่ต้องการในสิ่งเหล่านั้น
- 4) เป็นการแสดงประสามติของชุมชนที่มีต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่งได้เป็นอย่างดี
- 5) เป็นการร่วมมือ ร่วมใจ และร่วมพลังของประชาชนในชุมชนตามหลักการพัฒนาชุมชน

การให้การศึกษาแก่ชุมชนเพื่อการพัฒนาชุมชนด้วยวิธีการที่กล่าวมาแล้ว เป็นวิธีการที่สามารถนำมาใช้ได้โดยตรงซึ่งต้องเลือกใช้ให้เหมาะสมกับวัตถุประสงค์ เป้าหมาย ขอบข่าย และกลุ่มเป้าหมายที่จะให้การศึกษาในแต่ละครั้ง นอกจากนี้ ยังอาจจะให้การศึกษาโดยการสอดแทรกผ่านสื่อสารมวลชน มหรสพและการละเล่นต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนได้อีกทางหนึ่งด้วย

การจัดระเบียบชุมชน

การจัดระเบียบชุมชน เป็นวิธีการที่จะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงและพัฒนาบุคคล กลุ่มและชุมชนให้สามารถแก้ไขปัญหาและตอบสนองความต้องการของชุมชนได้ (ยุพา วงศ์ชัย. 2520 : 184)การจัดระเบียบชุมชน มีจุดประสงค์ ขั้นตอน หลักการจัด การดำเนินการจัด และการเลือกกลวิธีในการจัด โดยสังเขปดังนี้

1. วัตถุประสงค์ของการจัดระเบียบชุมชน

การจัดระเบียบชุมชนมีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

1. เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างบุคคลกับบุคคล บุคคลกับกลุ่ม และกลุ่มกับกลุ่มในชุมชน
2. เพื่อพัฒนาความสามารถของบุคคลและกลุ่มในชุมชน
3. เพื่อรวมพลังหรือศักยภาพของชุมชน
4. เพื่อนำพลังหรือศักยภาพของชุมชนมาใช้ในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน

2. ขั้นตอนในการจัดระเบียบชุมชน

การจัดระเบียบชุมชนเป็นกระบวนการพัฒนาบุคคลและกลุ่ม ซึ่งอาจดำเนินการได้ 8 ขั้นตอน ดังนี้

1. การศึกษาและวิเคราะห์ชุมชน เป็นการศึกษาสำรวจชุมชนเพื่อทราบถึงรายละเอียดต่างๆ ของชุมชน และนำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชน เช่น ประวัติ ความเป็นมาของชุมชนภูมิประเทศ ทรัพยากร ประชากร จำแนกตามลักษณะต่างๆ คือ จำนวนคน จำนวนครัวเรือน เพศอายุ ระดับการศึกษา ศาสนา อาชีพ ภาวะการมีงานทำ การเกิด การตาย การย้ายถิ่น การเพิ่มของประชากร ผู้นำและผู้มีอิทธิพล วิวัฒนาการของการพัฒนาชุมชน ลักษณะทางด้านวัฒนธรรม เป็นต้น

2. การรวมพลังชุมชน เป็นการใช้แรงจูงใจด้วยการกระตุ้น ชักจูง ให้ประชาชนมองเห็นและตระหนักในปัญหาของชุมชน เกิดความต้องการที่จะแก้ไขปัญหา และร่วมมือกันแก้ไขปัญหาด้วยวิธีการพัฒนาชุมชน

3. การศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาชุมชน เป็นการทำความเข้าใจร่วมกันระหว่างประชาชนในชุมชนในเรื่องปัญหาและความต้องการ ความร้ายแรงเร่งด่วนของแต่ละปัญหา ด้วยการประชุมอภิปราย การปรึกษาหารือ แล้วจัดลำดับปัญหาและความต้องการ โดยต้องทำการแก้ไขปัญหาร้ายแรงเร่งด่วนก่อนปัญหาอื่นๆ

4. การเตรียมโครงการ เป็นการเตรียมการแก้ไขปัญหาของชุมชน ซึ่งจะต้องมาจากความต้องการของประชาชน มีความขัดแย้งกันน้อยที่สุด และเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดทำโครงการและกิจกรรมอื่น ๆ ในโครงการให้มากที่สุด การจัดทำโครงการเป็นกระบวนการพัฒนาชุมชนขั้นตอนหนึ่ง ซึ่งจะกล่าวรายละเอียดในบทที่ 5 ต่อไป

5. การค้นหาและพัฒนาผู้นำ ผู้นำชุมชนเป็นผู้มีอิทธิพลเหนือประชาชนในชุมชน เป็นผู้ที่ประชาชนยอมรับนับถือและให้ความร่วมมือ ผู้นำที่ดีจึงสามารถสนับสนุนให้การพัฒนาชุมชนประสบความสำเร็จ ในการหาผู้นำนั้น อาจพิจารณาได้จากการศึกษาแนวความคิด ลักษณะนิสัยพฤติกรรมต่างๆ และการยอมรับของ

ประชาชนในชุมชน เมื่อได้บุคคลที่มีลักษณะเป็นผู้นำแล้วอาจจะนำมาให้การศึกษาด้วยการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาให้มีความรู้ ความสามารถในการเป็นผู้นำเพื่อการพัฒนาชุมชนมากยิ่งขึ้น

6. การจัดตั้งกลุ่มและองค์กร กลุ่มและองค์กรของประชาชนในชุมชน เป็นฐานสำคัญในการรองรับการพัฒนา เพราะการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มและองค์กร ก่อให้เกิดพลังในการพัฒนาและนำไปสู่ความสำเร็จได้ดีกว่าการทำงานเพียงคนเดียว ทำให้สมาชิกเกิดความศรัทธาในตัวเอง ความเชื่อมั่นในตัวเอง และความรู้สึกเป็นเจ้าของกิจกรรมการพัฒนาชุมชน ทั้งยังทำให้เกิดการประหยัดทั้งเวลา บุคลากร ทรัพยากรและงบประมาณที่ใช้อีกด้วย การจัดตั้งกลุ่มต้องคำนึงถึงลักษณะพื้นฐานของชุมชน เป้าหมายของสมาชิก ภาวะผู้นำในชุมชน แสวงหาจุดร่วมของผลประโยชน์ไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในชุมชน แล้วบริหารกลุ่มให้ดำเนินกิจกรรมเพื่อบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้

7. การดำเนินการจัดระเบียบชุมชนด้วยกลยุทธ์ต่าง ๆ ซึ่งอาจดำเนินการได้หลายวิธี ดังนี้

7.1 กลวิธีโต้แย้ง (Conflict Strategy) เป็นการแสดงออกในรูปของความไม่พึงพอใจ เช่น การใช้วาจา การเดินขบวน การใช้มาตรการที่เฉียบขาด เพื่อจะให้ได้มาในสิ่งที่ต้องการ และรักษาผลประโยชน์ของประชาชน

7.2 กลวิธีเผชิญหน้า (Confrontation Strategy) เป็นการกระทำเพื่อแสดงถึงปัญหาหรือความยุติธรรมที่ได้รับจากฝ่ายหนึ่ง เพื่อให้ทั้งสองฝ่ายมาเผชิญหน้ากัน เพื่อทำความเข้าใจกัน จะเป็นการระบายความตึงเครียด ความคับข้องใจที่มีอยู่ให้หมดไปได้ แต่จะต้องควบคุมการเผชิญหน้าเป็นอย่างดีเพราะไม่เช่นนั้นแล้วอาจจะเป็นการเพิ่มความขัดแย้งให้เพิ่มขึ้นไปอีกก็ได้

7.3 กลวิธีแบบการแข่งขัน (Competition Strategy) การแข่งขันชิงดีชิงเด่นกันระหว่างกลุ่มคนต่างๆ ในชุมชน เป็นสิ่งที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ เพราะจะเป็นการกระตุ้นให้เกิดการมูานะในการทำงาน แต่กลวิธีการแข่งขันนี้จะต้องเป็นการแข่งขันในการทำความดี เพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวมเท่านั้น

7.4 กลวิธีแบบประกวด (Contest Strategy) เป็นวิธีการที่กระตุ้นให้ประชาชนเกิดความต้องการที่จะเข้าร่วมในกระบวนการที่กำหนดขึ้น เพราะการประกวดเป็นแรงจูงใจในเรื่องดังกล่าวเป็นอย่างดี

7.5 กลวิธีแบบต่อรอง (Bargaining Strategy) เป็นวิธีการที่ใช้เมื่อประชาชนยังไม่พร้อมที่จะปฏิบัติตามข้อบังคับหรือระเบียบที่วางไว้ เช่น การต่อรองให้มีการประชุมลดลงจากสัปดาห์ละครั้งเป็นเดือนละครั้ง เป็นต้น

7.6 กลวิธีแบบต่อรองแลกเปลี่ยน (Negotiation Strategy) เป็นวิธีการที่ทั้งสองฝ่ายหรือทุก ๆ ฝ่ายจะต้องต่อรองแลกเปลี่ยนด้วยกัน เพื่อให้เกิดผลดีต่อส่วนรวม ดังนั้นจึงจะทำให้บางฝ่ายได้รับผลประโยชน์ แต่บางฝ่ายต้องเสียผลประโยชน์ของตนไปบ้าง

7.7 กลวิธีแบบประนีประนอม (Compromise Strategy) เป็นการใช้วิธีที่นุ่มนวลอะลุ่มอล่วยกันในการแก้ไขปัญหาหรือข้อขัดแย้งระหว่างฝ่ายต่างๆ ในชุมชนโดยสันติวิธี

7.8 กลวิธีแบบรณรงค์ (Campaign Strategy) เป็นวิธีการที่ทุกคนทุกฝ่ายในชุมชนกระทำต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างพร้อมเพรียงกันในอันที่จะแก้ไขปัญหาต่างๆในชุมชนนั้นอย่างทันทีทันใด เช่น การรณรงค์ต่อต้านยาเสพติด เป็นต้น

7.9 กลวิธีแบบช่วยเหลือร่วมมือ (Cooperative Strategy) เป็นวิธีการที่ใช้สำหรับการขอความช่วยเหลือจากบุคคลอื่น หรือต่อกลุ่มต่าง ๆ ทั้งเป็นครั้งคราวหรืออย่างถาวร

7.10 กลวิธีแบบร่วมมือร่วมใจ (Colaborative Strategy) เป็นวิธีการที่ทุกฝ่ายมีความเข้าใจเป็นอย่างดี ยินดีรับผิดชอบร่วมกัน ในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น (พัฒน์ สุจันงค์ และ คนอื่นๆ. 2524 : 41 - 43)

ขั้นตอนและกลวิธีในการจัดระเบียบชุมชนอาจสรุปได้ รูปที่ 4.3

3. หลักการจัดระเบียบชุมชน

การจัดระเบียบชุมชนควรยึดถือหลักการดำเนินงานดังต่อไปนี้

1. เป็นการดำเนินงานในสิ่งที่เกี่ยวข้องกับความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่ในชุมชน
2. ต้องให้ประชาชนมีส่วนร่วมให้มากที่สุดและด้วยความสมัครใจ
3. ใช้ทรัพยากรทั้งบุคลากร ทรัพยากรและงบประมาณภายในชุมชนให้มากที่สุด
4. ดำเนินงานตามหลักประชาธิปไตย ทั้งในด้านการคิด การวางแผนการตัดสินใจ และการลงมือปฏิบัติงาน ซึ่งต้องเป็นที่ยอมรับของผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย
5. ให้ผู้นำชุมชนเป็นผู้เข้าร่วมและรับผิดชอบการดำเนินงานให้มากที่สุด
6. นำชื่อเสียงที่ชุมชนมีอยู่แล้ว มาใช้ให้เป็นประโยชน์
7. สนับสนุนสร้างความเข้มแข็ง และให้ความสำคัญแก่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมอย่างเท่า

เทียมกัน

4. การเลือกกลวิธีในการจัดระเบียบชุมชน

การจะนำกลวิธีในการจัดระเบียบชุมชนแบบใดมาใช้ นั้น ต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ โดยมีแนวทางในการพิจารณา ดังนี้

1. ความพร้อมของชุมชนในด้านต่างๆ เช่น งบประมาณ วัสดุ อุปกรณ์ และประชาชนในชุมชน
2. การยอมรับและความร่วมมือของประชาชนในชุมชน
3. การไม่ยอมรับไม่ให้ความร่วมมือ และการต่อต้านของประชาชนในชุมชน
4. ลักษณะของชุมชนและประชาชนในชุมชน

5. ประเภทและลักษณะของปัญหาและความต้องการที่เกิดขึ้นในชุมชน
6. ชีตความสามารถในการดำเนินการ เพื่อจัดระเบียบชุมชนของผู้นำกลุ่ม และองค์กรในชุมชน

บทสรุป

หลักการและวิธีการพัฒนาชุมชน เป็นการนำปรัชญาและแนวความคิดของการพัฒนาชุมชน ซึ่งเป็นนามธรรมมาแสดงให้เห็นเป็นรูปธรรม จากปรัชญาและแนวความคิดที่ให้ความสำคัญแก่คนในชุมชน โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาคนให้มีศักยภาพในการพึ่งตนเอง หลักการและวิธีการพัฒนาชุมชนก็มีเป้าหมายเพื่อให้คนหรือประชาชนในชุมชนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา กล่าวคือ เป็นผู้ริเริ่มและดำเนินการพัฒนาชุมชน และเป็นผู้ได้รับผลการพัฒนาชุมชน ซึ่งจะเห็นได้จากหลักการมีส่วนร่วมของประชาชน การพึ่งตนเอง การทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม การค้นหาและพัฒนาผู้นำ ความเข้าใจในวัฒนธรรมของชุมชน ประชาธิปไตยในการดำเนินงาน การสมทบ และการขยายผล และการจัดการชุมชน ต่างล้วนให้ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานให้มากที่สุด นอกจากนี้วิธีการที่นำมาใช้ในการพัฒนาชุมชน คือ การให้การศึกษาแก่ชุมชนเพื่อการพัฒนาชุมชน การจัดระเบียบชุมชน และการดำเนินงานในลักษณะของกระบวนการ ก็เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อการพัฒนาชุมชนเช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตาม เมื่อจะนำหลักการและวิธีการพัฒนาชุมชนไปใช้ จะต้องคำนึงถึงความเหมาะสมของชุมชน ประชาชน ผู้นำกลุ่มและองค์กรของชุมชนที่จะพัฒนาด้วย เพราะหลักการและวิธีการบางอย่างอาจจะเหมาะสมกับชุมชนแห่งหนึ่งแต่อาจจะไม่เหมาะสมกับชุมชนอีกแห่งหนึ่งก็ได้